

CONSEIL de l'Égalité des CHANCES ENTRE HOMMES ET FEMMES
RAAD VAN de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen
RAT für Chancengleichheit zwischen Männern und Frauen

**ADVIES NR. 54 VAN DE RAAD VAN DE GELIJKE KANSEN VOOR MANNEN EN
VROUWEN VAN 13 SEPTEMBER 2002 BETREFFENDE
DE ISLAMITISCHE SLUIER.**

Advies nr. 54 van de Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen van 13 september 2002 betreffende de islamitische sluier.

1. Inleiding

Het op school of op het werk dragen van tekens of kledij waaruit duidelijk de geloofs- of filosofische overtuiging van de drager blijkt, heeft in België tot een slepende controversale geleid die nu en dan in de media oplaait en de publieke opinie weet te beroeren.

Tot zover de theorie, want in de praktijk draait de kwestie stevast rond het dragen van de Islamitische sluier, een zaak waar per definitie alleen vrouwen bij betrokken zijn. In dat opzicht acht de Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen het nodig om de volgende opmerkingen en aanbevelingen te formuleren.

2. Overzicht van de rechtspraak

Aangezien geschillen m.b.t. het dragen van de Islamitische sluier voor rechtbanken kunnen worden beslecht, kan een kort overzicht van de rechtspraak een eerste aanzet betekenen in deze kwestie.

2.1. Op school

2.1.1. In België heeft de rechtspraak uitsluitend betrekking op leerlingen. Het gaat uitsluitend om uitspraken in kortgeding, gelet op het dringend karakter van de toestand (weigering leerlingen tot de lessen toe te laten of in te schrijven voor een cursus). Het Hof van Cassatie en de Raad van State hebben de gelegenheid niet gehad zich hieromtrent uit te spreken.

Voor het officieel onderwijs gaan de uitspraken tot op heden meestal in de richting van een verbod op het dragen van een sluier¹, waarbij hoofdzakelijk wordt verwezen naar het neutraliteitsbeginsel.

Datzelfde geldt voor het confessioneel onderwijs², maar daar wordt in de rechtspraak verwezen naar de vrijheid van de schoolinstelling om de regels vast te stellen overeenkomstig het pedagogisch project. Die vrijheid is bevestigd door het Arbitragehof³, op voorwaarde dat geen onjuiste criteria worden gebruikt die, volgens het Vlaams decreet van 25 februari 1997 inzake het basisonderwijs, “de menselijke waardigheid aantasten”.

2.1.2. Aangezien het dragen van de Islamitische sluier een probleem vormt in tal van Europese landen, hoeft het niet te verbazen dat de kwestie ook in verband is gebracht met de Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens. In het geval Karaduman vs. Turkije, besliste de vroegere Europese Commissie voor de Mensenrechten op 3 mei 1993⁴ dat het verbod op het dragen van een sluier, op grond van het beginsel van het ongebonden karakter van het academische onderwijs, de godsdienstvrijheid niet schond (art. 9, § 1 van het Verdrag).

---

¹ Voorbeeld, het Hof van Beroep van Luik, 23 februari 1995, J T, 1995, p.720, opm. L L Christians

² Voorbeeld, de Rechtbank van Eerste Aanleg van Gent (kortgeding), 25 maart 1994, RG nr. 202/94, vertaald in het Frans in het Journal du Droit des Jeunes (België), nr. 139, 1994, p.31, Noot J. Jacquain.

³ Arrest nr. 110/98 van 4 november 1998, B.S. 19 november; RW.,1998-99, p. 1242 en de commentaar van A. Vandaele en E. Claes, *ibid.*, p. 1235; JDJ., nr.182, 1999, p., opm. J. Sambon.

⁴ J.D.J. (Frankrijk), nr. 147, 1993, p.39, opm. O. De Schutter.

Deze uitspraak had betrekking op een leerlinge, maar recenter heeft het Hof zich uitgesproken over de ontvankelijkheid van een verzoek van een leerkracht. In zijn arrest van 15 februari 2001, Dahlab vs. Zwitserland⁵, acht het Hof het verzoek onontvankelijk op basis van artikel 9, § 1 van het Verdrag en het gaat er daarbij van uit dat de beperking van de godsdienstvrijheid onontbeerlijk is, rekening houdend met de boodschap van vrijheid, respect voor de anderen en vooral van gelijkheid en non-discriminatie die de lesgevers in een openbare school naar hun leerlingen toe moeten uitdragen. Het Hof acht het verzoek ook onontvankelijk op grond van artikel 14 aangezien het verbod ook zou gelden voor een man indien die zou verschijnen in een kledij waarmee hij zich duidelijk tot een bepaalde godsdienst zou bekennen.

2.1.3. Tot slot, is het ook vermeldenswaardig dat de “Conseil d’Etat” in Frankrijk, na ettelijke geschillen rond leerlingen, in het arrest Kherouaa van 2 november 1992 recht heeft gesproken en daar later nooit meer is op teruggekomen. Principieel komt het erop neer dat de ongebondenheid van de openbare scholen veronderstelt dat de religieuze overtuiging van de leerlingen wordt gerespecteerd, zodat iedere algemene verbodsbepaling op het tonen door de leerlingen van de uiterlijk religieuze tekens onwettig is, terwijl de bijzondere omstandigheden waarin sommige schoolactiviteiten verlopen toch een verbod kunnen rechtvaardigen.

Uit het onderzoek van deze rechtspraak lijkt de Belgische rechtsleer te besluiten dat de naleving van de grondwettelijke regels en van de internationale engagementen België ertoe nopen het standpunt van de Franse “Conseil d’Etat”⁶ bij te treden.

2.2. In het sociaal recht

Het tonen van filosofische of religieuze overtuigingen op het werk, of in die context, leidt in België vrij zelden tot arbeidsrechtelijke uitspraken; vaker komt het tot uitspraken inzake de ziekte- en invaliditeitswetgeving. Ongeacht de kwestie van de vrouwenkleding in de Islam, vinden wij een aantal uitspraken ten gunste van de godsdienstvrijheid⁷.

3. Een complex debat niet vereenvoudigen

Het uiteenlopende karakter van de in de rechtspraak geformuleerde standpunten is slechts een weerspiegeling van de complexiteit van het probleem. De Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen heeft noch de roeping noch de pretentie om in deze de knoop door te hakken maar hij meent te moeten waarschuwen voor gemakkelijksoplossingen die eerder dan de zaken te verhelderen, ze veeleer nog ingewikkelder maken.

3.1. Eerst en vooral vormt de sluier slechts een uiterlijk teken van de Islam als maatschappelijk fenomeen. Hij is niet enkel kenschetsend voor de wijze waarop men zich bekent tot een godsdienst maar ook tot de cultuur van de Islamitische gemeenschappen. Zulks wordt thans echter bepaald door internationale factoren maar tevens door de omstandigheden waarin de integratie van die gemeenschappen in onze Westerse samenleving verloopt. De diepgaande controversen rond de genderverhoudingen binnen de Islam kan zeker niet door externe waarnemers worden opgelost.

⁵ J.D.J. (België), nr. 215, 2002, p. 42, opm. J Jacqmain.

⁶ B. Bléro, “Du droit d’extérioriser son appartenance religieuse à l’école. L’interdiction du foulard islamique face à la liberté de religion”, Revue du droit des étrangers, nr. 87, 1996, p.3

⁷ Arbeidsrechtbank van Charleroi, 26 oktober 1992, Soc. Kron., p. 84; Arbeidsrechtbank van Hasselt, 1 maart 1995, Soc. Kron., 1996, p.409, opm. M. Palumbo en C. Radermecker, Arbeidshof van Antwerpen, 16 mei 1999, Soc. Kron., 1999, p. 79.

- 3.2. *In het licht van dergelijke onzekerheden gaat de in de Westerse grondwetten of in het Europees Verdrag inzake de Mensenrechten verankerde basiswaarde van tolerantie natuurlijk leiden tot een houding van cultureel relativisme, die makkelijk kan ontaarden in schuldige onverschilligheid wanneer sommige elementen van een bepaalde cultuur de basisrechten van de mensen schaden, hun fysieke integriteit inbegrepen⁸. Toch moet men ook niet in het andere uiterste vervallen en culturele, onderling niet vergelijkbare eigenschappen, ongenueanceerd gaan veroordelen.*
- 3.3. *Hoewel overheidsinstellingen omwille van die tolerantie volstrekt neutraal horen te zijn, mag zulks niet uitmonden in een streven naar uniformiteit. Veel te vaak is het formuleren van algemene regels maar een uiting van onverschilligheid ten aanzien van de realiteit van de personen voor wie die regels bestemd zijn; de promotie van een abstracte realiteit wordt slechts gerealiseerd ten koste van een verregaande intellectuele oneerlijkheid.*

4. Aanbeveling

Herhaaldelijk heeft de Raad beklemtoond dat de wetgever in zijn pogingen om discriminatoire⁹ situaties te rechtten, voldoende rekening moest houden met de standpunten van de directe betrokkenen.

Zulks geldt met name ook ten aanzien van de sluijer. Diverse onderzoeken¹⁰ hebben aangetoond dat de betrokken meisjes en vrouwen in deze sterk uiteenlopende houdingen aannemen. Slaat de overheid deze uiteenlopende meningen in de wind en wil zij een eenheidsoplossing opleggen die stoelt op het beginsel van de gendergelijkheid dan is de kans groot dat de genderongelijkheid, waarmee de betrokkenen zowel in hun milieu van oorsprong als in de het milieu waarin ze hier terecht komen worden geconfronteerd, nog aanzienlijk toeneemt. Met andere woorden:

- indien het dragen van de sluijer zowel door de betrokkenen als door de neutrale waarnemers als een individuele keuze wordt ervaren (zoals bij die Zwitserse leerkracht, die nooit is beschuldigd van proselitisme), lijkt verdraagzaamheid aangewezen;
- indien het dragen van de sluijer door de betrokkenen wordt gezien als een vorm van emancipatie, die het hen mogelijk maakt om tegelijkertijd geïntegreerd te blijven in hun milieu van oorsprong en te voorkomen dat dit milieu zich zou gaan verzetten tegen de inspanningen die zij doen om geïntegreerd te geraken in de maatschappij waarin zij hier zijn terechtgekomen en daarin een plaats te verwerven, dan mag geen enkele kunstmatige hindernis tegen die strategie worden opgeworpen;
- indien de betrokkenen het dragen van de sluijer zien als een uiting van onderdrukking door hun milieu van oorsprong, dan is het de taak van de overheidsinstellingen hier hen daarbij alle hulp te bieden die nodig is, maar die instellingen mogen dan niet volstaan met beginselverklaringen die zonder praktische tenuitvoerlegging blijven.

---

⁸ Zie ook Advies nr. 18, d.d. 13 juni 1997 van de Raad betreffende de genitale verminkingen.

⁹ Zie advies nr. 44 van 26 juni 2001 omtrent het voorontwerp van wet betreffende de bescherming van de werknemers tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksuele gedrag op het werk.

¹⁰ Lees daarover K. Hanson "Over het hoofd van Fatima", Tijdschrift voor de Rechten van het Kind", juni 1994, p.2.